

DOI: 10.15276/ETR.04.2023.4
 DOI: 10.5281/zenodo.8432952
 UDC: 33:021:005.52:336.02
 JEL: G38

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМАТИЗОВАНОГО АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF SYSTEMATIZED ANALYSIS OF FINANCIAL REPORTING

Vitaliy I. Zakharchenko, Doctor of Economic Sciences, Professor
 Odesa Polytechnic National University, Odesa, Ukraine
 ORCID: 0000-0003-2903-2471
 Email: kafedra.info@mzeid.in

Olena M. Lukianchuk
 Odesa Polytechnic National University, Odesa, Ukraine
 ORCID: 0000-0003-4593-3130
 Email: helenlykjanchuk@gmail.com

Received 09.08.2023

Захарченко В.І., Лук'янчук О.М. Становлення та розвиток систематизованого аналізу фінансової звітності. Науково-методична стаття.

Стаття присвячена дослідженню методологічних підходів у становленні та розвитку систематизованого аналізу фінансової звітності. Проведено ретроспективний огляд еволюції формування методології послідовно економічного, фінансового і фінансово-господарського аналізу виробничої діяльності господарюючих суб'єктів. Наведені відповідні характеристики, визначені особливості в сучасних методах застосування кожного виду аналізу. Розглянуто шість відносно самостійних підходів щодо становлення і розвитку систематизованого фінансово-господарського аналізу. Результати представленого аналізу створюють базу для прийняття раціональних управлінських рішень у межах впровадження інструменту контролінгу, за допомоги якого здійснюється інформаційно-аналітичне забезпечення оптимального використання можливостей, об'єктивної оцінки сильних і слабких сторін підприємства, та уникнення можливого банкрутства.

Ключові слова: аналіз, фінанси, баланс, підхід, стійкість, коефіцієнт, реструктуризація, ціль, облік, прогнозування, господарська діяльність

Zakharchenko V.I., Lukianchuk O.M. Establishment and Development of Systematized Analysis of Financial Reporting. Scientific and methodical article.

The article is devoted to the study of methodological approaches to the formation and development of a systematic analysis of financial statements. A retrospective review of the evolution of the formation of a methodology for consistently economic, financial and financial and economic analysis of the production activities of economic entities was carried out. Relevant characteristics are presented, features in modern methods of application of each type of analysis are determined. Six relatively independent approaches to the formation and development of a systematic financial and economic analysis are considered. The results of the presented analysis create the basis for making rational management decisions as part of the implementation of a controlling tool, through which information and analytical support is carried out for the optimal use of opportunities, an objective assessment of the strengths and weaknesses of the enterprise, avoiding possible bankruptcy.

Keywords: analysis, finance, balance, approach, stability, ratio, restructuring, goal, accounting, forecasting, economic activity

Сучасна господарська діяльність починається з інвестування, відбувається через рух коштів та закінчується результатами, що мають грошову оцінку.

Здається, що тільки ретельний фінансовий аналіз має можливість комплексно оцінити всі аспекти і результати господарської діяльності. Науково-методична література налічує кілька видів фінансового аналізу:

— аналіз фінансовий: (1) аналіз відповідності реальній економічній ситуації величини, складу і структури грошових і квазігрошових фондів, грошових потоків, рівня та динаміки цін, фінансових відношень між господарюючими суб'єктами; (2) аналіз, який спрямований на отримання комплексних оцінок фінансового стану господарюючих суб'єктів;

— фінансовий фундаментальний аналіз;

— аналіз фінансових аспектів;

— аналіз фінансових звітів;

— аналіз фінансових співвідношень;

— функціонально-вартісний аналіз;

— аналіз господарської діяльності;

— аналіз фінансового стану підприємства (узагальнено на основі словникової літератури).

Хоча, враховуючи сучасні тенденції більш поглиблено використання фінансового аналізу на практиці, наприклад, сумісно з такими ринковими інструментами як контролінг [23] і реструктуризація [10], доцільно використовувати більш узагальнене поняття: «Аналіз фінансово-господарської діяльності – спосіб вивчення фінансово-господарських процесів та явищ, за допомогою якого виявляються фактори, які зумовлюють зміни і напрямки змін у них за період що перевіряється» [12].

Актуальність дослідження теми аналізу фінансово-господарської діяльності (АФГД) загострюється під час дії воєнного стану, коли доступ до відкритої інформації про учасників ринку небанківських фінансових послуг обмежується збоку НБУ. Регулятор обмежив відкритий доступ користувачів до даних з окремих реєстрів та переліків, зокрема Державного реєстру фінансових установ, реєстру колекторських компаній, Державного реєстру страхових та страхових брокерів, переліку небанківських фінансових груп тощо. Крім того, припинено доступ до Комплексної інформаційної системи НБУ, доступ до якої матимуть тільки авторизовані у системі надавачі фінансових послуг. Упродовж дії воєнного стану інформація про структуру власності надавачів фінансових послуг та колекторських компаній не буде розміщуватися на сторінках офіційного Інтернет-представництва НБУ [6].

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Під час підготовки цього дослідження автори спиралися на праці таких вчених, як: Г. Карпінська [10], М. Коваленко [12], В. Симоненко, О. Барановський, П. Петренко [24], С. Філіппова та Н. Селіванова [23], С. Gerald, P. Wheatley [32], E. Maczynskiej [34, 35], E. Mayer [33], L. Schall, C. Haley [36]. Також, до аналізу існуючих науково-методичних робіт фінансово-господарської діяльності, були задіяні численні праці вітчизняних вчених науковців.

Так, В. Симоненко з колегами наполягають, що система контролю заходів із аудиту державних фінансів повинна «містити відповідні механізми процедури й інструменти, що забезпечують: по-перше, високу якість проведення аудиту державних фінансів і складання звіту про його результати; по-друге, досягнення поставленої мети й отримання достовірних результатів; по-третє, вжиття відповідних заходів, що дозволяють виключити повторення виявлених помилок і недоліків проведення аудиту державних фінансів» [24]. Г. Карпінська, проводячи аналіз існуючих підходів до реструктуризації та діагностування підприємства, наполягає саме на економічному діагностуванні, вважаючи, що «... це система наукових знань і сфера практичної діяльності, метою якої є дослідження процесів на підприємстві, виявлення його сильних і слабких сторін, визначення стану підприємства, пошуку його внутрішніх резервів і можливостей задля поліпшення існуючої ситуації [10]. С. Філіппова та Н. Селіванова, у своїх дослідженнях, обґрунтовують нові підходи до управління розвитком інноваційно активного підприємства на засадах контролінгу, залежності від інноваційних цілей, завдань і вплив чинників його розвитку [23]. Також вони пропонують концептуальну модель, що передбачає сценарне формування контролінгу, яке дозволяє підприємству постійно застосовувати контролінг щодо управління власним розвитком [23]. З точки зору Е. Мойєра, контролінг являє

собою сукупність методів оперативного і стратегічного управління: обліку, планування, аналізу і контролю об'єднаних на якісно новому етапі розвитку ринкових відносин [33].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми

Незважаючи на чисельність, у вітчизняній практиці, навчальних посібників, підручників і монографій з економічного та фінансового аналізу, діяльності суб'єктів господарювання є нагальна потреба в обґрунтуванні розробки комплексного систематизованого фінансово-господарського аналізу з використанням відповідних інструментів аналізу фінансової звітності.

Метою статті є дослідження еволюційних підходів до методології аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства та його особливості у системі контролінгу та проектах реструктуризації.

Виклад основного матеріалу дослідження

Ретроспективний погляд на поставлену у даній роботі проблему доводить, що історично АФГД з'явився як складова частина бухгалтерського обліку і аудиту для накопичення інформації, при чому використовувалася визначена система рахунків, яка з часом ускладнилась і додалася фіксація результатів обліку [6-8]. Кілька тисячоліть тому стародавній облік мав наступні надбання: знаковий, чисельний та текстовий запис інформації, при цьому також помічаємо локально-етнічні варіанти, натурально-облікові об'єкти та їх вимірювачі; початок узагальнення підсумків підрахунків; документи як матеріальні носії інформації. Однак обґрунтованої методології збору, обробки та аналізу облікової інформації ще не було. Стародавні документи того часу неможливо класифікувати за характером і призначенням [9-18].

Пізнання АФГД потребує вивчення багатьох наук. Вивчення АФГД, як і фундаментальної економічної теорії взагалі, одночасно розроблених на основі діалектичної логіки, на сьогоднішній день, багато що пояснює (рис. 1).

Розвиток облікової системи розпочався ще у Стародавньому Єгипті (2600 р. до н.е.), а пізніше і, у Стародавній Греції, де почав здійснюватися первісний більш-менш правильний облік, без омани, який вже був взмозі відобразити те, що відбувалося у господарській діяльності та фіксувати дані без викривлень.

Виходячи з накопичення облікової інформації, перші професіональні управлінські кадри Стародавнього світу робили прогнози про своєчасну міграцію, необхідність накопичення складських запасів, їх видобуток, та приймали остаточні рішення наявних проблем після довготривалих обмірковувань з присутніми.

При вивченні питання щодо еволюції підходів до методології економічного (фінансового, АФГД) аналізу слід розрізняти знання праці, виробництва та економіки (рис. 2) [5, 8, 11, 13].

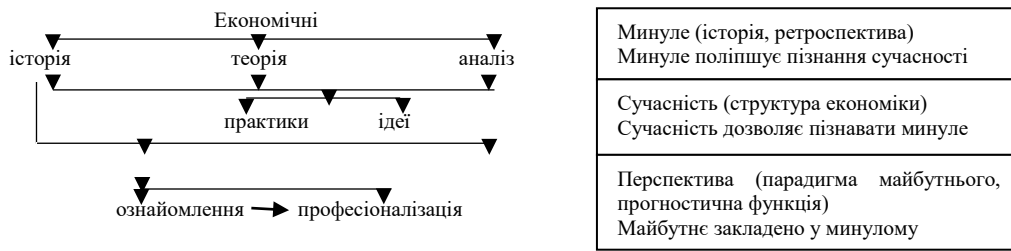

Рисунок 1. Кладограма підходу до вивчення аналізу в економіці
Джерело: власна розробка авторів

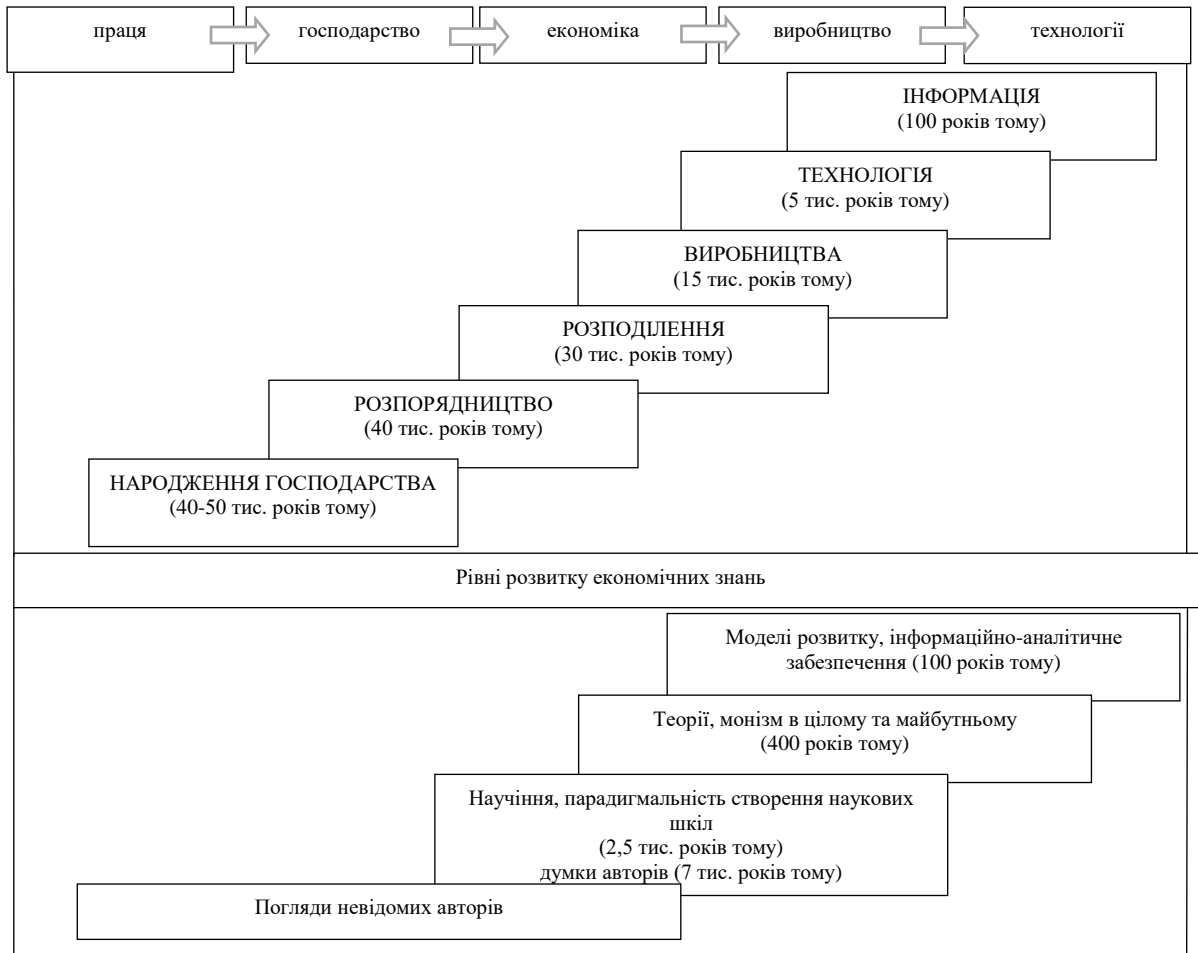

Рисунок 2. Історія економічних знань у ретроспективі
Джерело: власна розробка авторів

Вивчення історії суспільства починається зазвичай із Стародавнього Єгипту, тобто 7 тис. років тому. Єгипетська цивілізація найбільш стародавня вихідна, але окрім Єгипту, цивілізація була ще й у Китаї, Межиріччі та Індії. Саме тоді, коли виникла писемність, почали вести облік ресурсів, проводились переписи населення, встановлювали податки, регламентували ринкові відносини. У той же час, виникли перші описи економічних явищ які проектувались через економічну думку. Даний періоду описано у двох основних документах того часу: закони Хаммурапі (Вавилон) і закони Ману (Індія),

також, у цих законах, згадуються різні форми ринкових відносин [1-5].

У істориків та економістів вже з'являються можливості дослідити ще одну цивілізацію, яка безпосередньо пов'язана з нашою країною. Необхідно з'ясувати детальніше хто були пращури-проукраїнці, тобто народ автохтони: Північна Припонтіда (кіммерійці, скіфи, сколоти, анти та ін.), Сарматія (сармати – великий суперетнос, що народив у свій час назву всієї Русі – України). Ці народи здійснювали величезний економічний зв'язок між Сходом і Заходом на Євразійському просторі. Є необхідність більш детально дослідити першоджерела «Велесова

книга», літописи, «Руська правда», «Навчання дітям» Володимира Мономаха, «Слово о полку Ігоревім».

Розвиток інвентарного обліку супроводжувався кваліфікацією об'єктів та узагальненням одиниць вимірювання однорідних об'єктів, при цьому облік завершувався звітністю за широким колом показників. Основне призначення грецької звітності – визначення державних ресурсів та їх розподіл. У зв'язку з відсутністю вартісного узагальнення дані наводилися у натуральних вимірюваннях. Методи складання звітності були дуже різними та трудоемними [4, 5, 9, 11].

Перші узагальнення із ведення господарства пов'язують з працями трьох стародавніх греків [11, 13-17, 21]:

Ксенофонт (430-355 років до нашої ери) – якого можливо рахувати першим економістом; зберіглася його робота з домогосподарства («Економікос»); довів важливий економічний закон – розвиток розподілу праці який веде до росту ринку; розглядав двоїсту природу товару споживача і обмінну вартість (призначення товару).

Платон (427-347 років до нашої ери) – відомий філософ, але разом з тим розглядав питання економіки; учіння про благо (сутність та систематика); необхідність оптових і роздрібних покупців, тобто тих, хто веде заморську торгівлю; увага до розробки керівництва організації економіки колоній; пропозиції з регламентації виробництва, торгівлі та контролювання ціни.

Аристотель (384-322 роки до нашої ери) – відомий філософ, але при цьому зробив свій внесок у питання економіки: розрізняють дві форми господарювання – природню та штучну, а також два засоби використання грошей – грошей як грошей та грошей як капіталу; розумів двоїсту природу товару, а також розрізняв дві форми обміну дарування і обміну; фактично став автором теорії трудової вартості ціни товару.

Якщо занурюватися глибше у дослідження еволюції підходів до методології АФГД, то можливо скористатися алгоритмом М. Блауга («Економічна теорія в ретроспективі» [4]). Спробуємо узагальнити надбання цього відомого історика економіки (рис. 3).

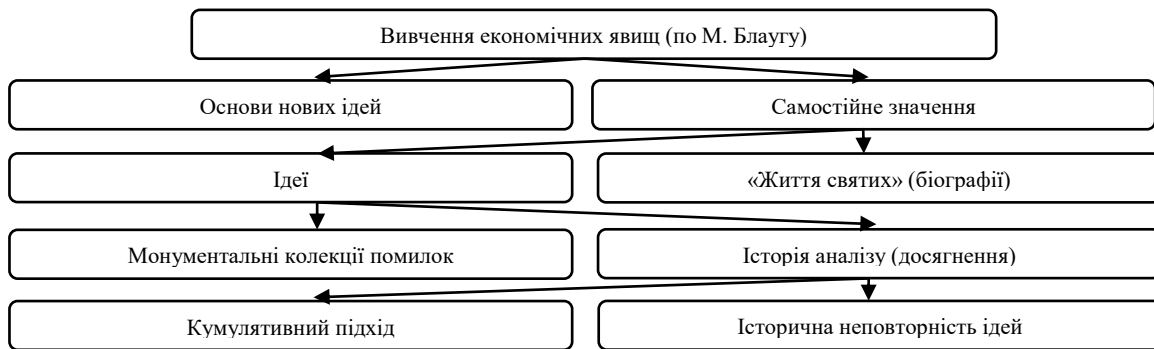

Рисунок 3. Алгоритм вивчення економічних явищ по М. Блаугу
Джерело: власна розробка авторів

При початковому вивченні економічних явищ найбільш раціональним здається кумулятивний підхід, який розуміється у теоретичному розумінні об'єкта. (Кумулятивний ефект – концентрація дії вибуху в певному напрямку (Вікіпедія)).

У цій роботі методологія розглядається як наука про організацію, функціонування аналізу господарського життя. У більш вузькому сенсі методологія є наукою про методи організації господарства. В більш вузькому сенсі методологія є наукою про логіку методів господарського життя (знову підкреслюємо, що це визначення стосується тільки цієї роботи) [7-18].

Є підстави вважати родоначальником систематизованого економічного аналізу як складового елементу бухгалтерського обліку Ж. Саварі (1622-1690 рр.), який не тільки успішно проводив свою комерційну діяльність, як купець, але й приймав участь у переробці французького торговельного права і зробив внесок у розвиток бухгалтерської справи («Указівки і поради з найбільш важливих питань комерції», 1688 р.). Він перший використовував поняття

систематичного і аналітичного обліку. У його теорії вчення про систематичне складання та аналітичне розкладання бухгалтерських розрахунків отримано розвиток у вченні балансоведення за трьома основними напрямками: економічний аналіз балансу, юридичний аналіз балансу, популяризація знань про бухгалтерський облік серед користувачів.

Перший напрям розвивали автори німецької школи балансоведення на початку ХХ століття – І. Шер («Бухгалтерія і баланс») та П. Герстнер («Керівництво до вивчення балансу»), які навели поняття аналітичних характеристик балансу: про співвідношення коротко- і довгострокових зобов'язань, взаємозв'язку фінансового стану і ліквідності. Було використано абстрактно-логічний підхід.

У межах другого напрямку пізніше були розглянуті теорія і практика бухгалтерської ревізії. В Італії вчені того часу пропонували методи порівняння бюджетних асигнувань з фактичними витратами та методи аналізу динамічних рядів показників господарської

діяльності підприємств. Англійські вчені до задач аудиту відносили не тільки інвентаризацію майна і контроль рахунків, але насамперед розрахунок результатів будь-якої угоди.

Вченими М. Блатовим («Балансоведення», 1930 р.) та І. Ніколаєвим («Проблема реальності балансу», 1926 р.) на початку ХХ століття була сформована методика аналізу балансу, яка, поряд з розвитком теорії про комерційні розрахування, стає суттю АФГД. Однак в умовах планової економіки посиленням контрольної функції та зниженням значимості балансу, як інструмента фінансового управління, АФГД поступово був трансформований в економічний аналіз, або аналіз господарської діяльності, тобто його складовою частиною. Причиною цього було особливе відношення до предмету дослідження як до «капіталістичної науки». Так, Н. Вейцман («Розрахунковий аналіз», 1924 р.) спочатку підкреслював необхідність відмови від аналізу балансу як «буржуазної науки», але потім, досліджуючи проблеми балансування, підкреслює відмінність від науки вчення про аналіз господарської діяльності («Курс балансоведення» 1927 р.), при цьому, розуміючи балансоведення як частину науки про бухгалтерський облік, або як спеціальний розділ про баланс. Він наполегливо відстоював свої ідеї комплексного економічного аналізу («Аналіз господарської діяльності промислових підприємств», 7-е видання, 1948 р.). Тобто було усунено існуючу до нього обмеженість змісту аналізу тільки вивченням фінансового стану і рентабельності, а також впровадженням замість нього комплексного аналізу всієї господарської діяльності підприємства на всіх етапах кругообігу капіталу у всьому різноманітті існуючих поглядів.

Методологія економічного аналізу, яку можливо побачити у працях таких вчених: Г. Андреева [1], А. Булатов [5], Г. Кіндрацька [11], Є. Когланова [14], Т. Костенко [15], Г. Купалова [16], П. Попович [20], І. Прокопенко [21], Г. Савицька [22], Н. Тарасенко [26], О. Чигиринська [28], М. Чумаченко [29] та ін., відрізняються різними характеристиками.

Можливо побачити, що окремі науковці досліджували задачі аналізу господарської діяльності промислових підприємств у вивченні їх планів, даних про хід виконання програм, виявлені наявних у них резервів для подальшого випуску продукції, у вивченні досвіду успішних колективів і широкому його розповсюдженні.

Також підкреслюється низка характерних рис аналізу: критичне відношення до планів, контроль за їх виконанням, виявлення резервів і вивчення накопиченого досвіду. Хоча такі задачі, як встановлення причинної залежності, виявлення та вимірювання основних факторів, у проведених аналізах відсутні. Визначаючи зміст економічного аналізу як всебічного вивчення економічної діяльності, пізнання внутрішніх зв'язків та залежностей задля удосконалення виробництва для авторів несуть загальний характер і не відбивають специфічних особливостей економічного аналізу. Коли окремі автори розглядають господарську діяльність підприємств спрямовану на виконання планів з ціллю виявлення невикористаних резервів, розуміємо, що вивчення тільки даних про виконання плану звує цілю самого аналізу.

Коли вчені визначають у якості предмета господарської діяльності використання підприємствами матеріальних, трудових і грошових ресурсів у процесі виконання планів, що на думку дослідників, визначається економічними показниками, заснованих на даних обліку, то у такому випадку, господарська діяльність як предмет дослідження не розглядається. Так, Г. Савицька пропонує загальне визначення аналізу як «... спосіб пізнання предметів і явищ оточуючого середовища, який засновано на розподіленні цілого на складові частини і вивчення їх у всьому багатоманітті зв'язків та залежностей» [22]. Предметом аналізу господарської діяльності у такій редакції є причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ і процесів.

Проведений огляд понять, кількість яких можливо було б множити, свідчить про різні трактовки такого важливого питання. Майже у всіх визначеннях змісту економічного аналізу відсутні вказівки та зв'язок з функцією управління, що є суттєвим проганням.

У ринковій економіці, до якої наша країна офіційно увійшла 01.12.20 р. (проголошено на прес-конференції В. Ющенка і Т. Блейра у Києві), роль фінансового аналізу не тільки підсилалась, але й якісно змінилась. Це пов'язано насамперед з тим, що фінансовий аналіз із пересічної ланки економічного аналізу, перетворився, в умовах ринку, в основний метод оцінки економіки різних рівнів, у комплексний аналіз всієї господарської діяльності будь-якої галузі, регіону чи господарюючого суб'єкта (рис. 4).

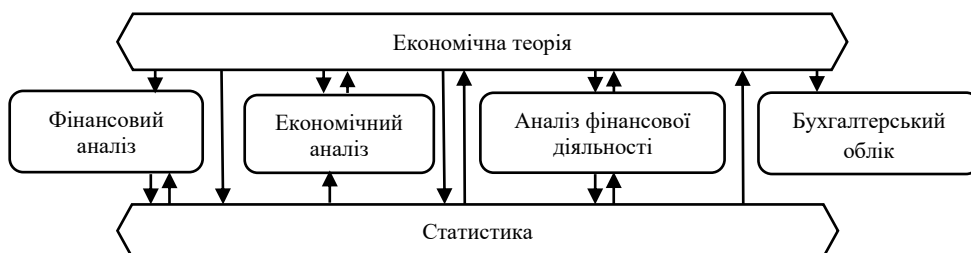

Рисунок 4. Місце фінансового аналізу у системі економічних наук
Джерело: власна розробка авторів

У наведеній схемі обліково-аналітична функція представлена єдиним блоком поєднання чотирьох наук: бухгалтерського обліку, економічного і фінансового аналізу, АФГД. Основа цього блоку полягає у бухгалтерському обліку, як такої науки, що визначає розвиток аналізу в історичному, методологічному та інформаційному аспектах [4, 5]. У теоретико-методологічному контексті базовим елементом фінансового аналізу є положення економічної теорії, основи якої дозволяють вивчити закономірності розвитку виробництва, розподілу, обміну і спостереження товарів/послуг, що характеризує систему виробничих відношень. Розвиток суспільного виробництва підпорядковується економічним законам. Сформовані основи економічної теорії розкривають механізм дії цих законів і методи реалізації у практичній діяльності [13]. Її головна цільова установка міститься в оцінці та пошуку шляхів найбільш ефективного використання ресурсів, що забезпечують максимальне задоволення потреб суспільства і кожної окремої людини.

Методи фінансового аналізу у вітчизняній практиці досліджували такі науковці як: М. Баканів [2], М. Білик [3], В. Карамзін [9], О. Магопєць [17], П. Сухарев [25], Д. Шиян [30], В. Яценко [31] та ін.

Більшість з авторів головною задачею фінансового аналізу рахують зниження невизначеності, що пов'язана з прийняттям управлінських рішень, особливо тих, які орієнтовані на майбутнє. Зміст фінансового аналізу включає: оцінку платоспроможності та ліквідності підприємства; структуру і вартість капіталу суб'єкта господарювання; аналіз оборотності обігових коштів; дохідність фірми і перспективний фінансовий аналіз. Окремі фахівці приділяють увагу методиці фінансового аналізу у вигляді двохмодульної структури, що включає експрес-діагностику і деталізований аналіз фінансового стану. Останній пропонується проводити за слідуючою схемою: аналіз дохідності, фінансової стійкості, конкурентоспроможності, аналізу використання капіталу, рівня самофінансування і валютної окупності. Більшість іноземних фахівців розглядають методи аналізу фінансової інформації як новий науковий напрям в управлінському обліку (Т. Скоун, L. Schall, C. Haley [35]).

Сучасне різноманіття у підходах до змісту фінансового аналізу покликано різними цілями, завданнями, відношенням до аналітичних процедур з боку консультантів і виконавців на підприємствах. Так, аналіз фінансової звітності повинен бути одним із функціональних завдань бухгалтера (але на практиці це не так!); прогнозні результати фінансового аналізу використовують у бізнес-планах, що розробляються у планово-економічних службах (але це не зовсім так! – частіше це здійснюється за допомогою консалтингу [8]); фінансовий аналіз слугує інструментом розробки фінансової політики і

фінансової стратегії підприємства, що може бути функціональною задачею фінансового підрозділу підприємства (але це не так! – цим виключно займається топ-менеджмент).

Фінансовий аналіз в залежності від використаної інформації може бути внутрішнім і зовнішнім (як і аудит [7]). Зовнішній аналіз здійснюється на основі публічної фінансової інформації (останнім часом набувають популярність у використанні заходів з конкурентної розвідки), результати якого цікавлять акціонерів, інвесторів, кредиторів, аудиторів та податкові органи. Для проведення внутрішнього фінансового аналізу використовуються не тільки фінансові звіти, але й компетентності фахового персоналу підприємства. Він може бути використаним для вибору напряму інвестування, а також для прогнозування окремих показників фінансової діяльності підприємства.

З часом, здається більш раціональним приділяти увагу такій методології та відповідного науково-методичного забезпечення, як АФГД. Для розвитку методів АФГД визначений науковий інтерес набуває еволюція підходів до його формування. АФГД заснований на використанні інформації бухгалтерської звітності, відрізняється різними методологічними підходами, які реалізуються у програмах визначених аналітичних шкіл [7, 8, 13, 15-16].

Сьогодні в іноземній теорії виділяють п'ять відносно самостійних підходів у встановленні та розвитку систематизованого АФГД.

Перший підхід характерний для, так би мовити, «школи емпіричних прагматиків» – фінансових аналітиків, які використовують визначений набір коефіцієнтів для аналізу фінансових звітів (В. Ковальов, Г. Савицька [22], А. Шеремет). Такий підхід отримав розвиток у методології коефіцієнтного аналізу фінансової стійкості підприємства і його кредитоспроможності. Відповідно він перейшов і у вітчизняні посібники з АФГД.

Другий підхід притаманний діяльності школи статистичного фінансового аналізу, основна ідея якого полягає у розробці нормативів для аналітичних фінансових коефіцієнтів. Тобто, фактичні показники, які розраховані за даними бухгалтерської звітності, повинні порівнюватися з визначеними нормативами (наприклад, середньогалузевими або груп однотипних підприємств). Вважаємо це недосконалість даного підходу. Це потребує додаткових досліджень на колінеарність і стійкість коефіцієнтів. Слід пам'ятати, що коефіцієнтом привласнена часова і просторова мультіколінеарність.

Третій підхід, можливо вважати, відноситься до школи мультиваріантних аналітиків, які пропонують системи узагальнюючих і часткових показників фінансово-господарської діяльності. Такий підхід використовується у рамках побудови комп'ютерних імітаційних моделей взаємозв'язку аналітичних і синтетичних коефіцієнтів.

Четвертий підхід пов'язаний з появою школи прогнозування можливого банкрутства компаній (Е. Альтман, А. Вінакор, Р. Сміт), у якому пропонуються методики прогнозування банкрутства, які засновані на оперативному і перспективному аналізі фінансової стійкості суб'єкту господарювання. В українській теорії бухгалтерської звітності такий підхід отримав розвиток з ціллю визначення задовільної структури балансу.

П'ятий підхід, у межах систематизованого АФГД, представляє школу учасників фондового ринку, ключова відмінність якого, полягає у можливостях використання звітності для прогнозування ефективності інвестування у цінні папери.

Попередню підсумовуючи, можливо стверджувати, що перспективи розвитку АФГД пов'язані з

розробкою нових аналітичних коефіцієнтів, новітнього програмного забезпечення розрахунку показників, розширенням інформаційної бази аналізу.

У даному дослідженні рахуємо доцільним розглянути нові можливості розвитку теорії систематизованого АФГД у напрямку фінансового аналізу контролінгу [19]. Такий підхід вважаємо комбінованим, так як він передбачає використання основних заходів перших чотирьох підходів: фінансових коефіцієнтів, нормативних показників для порівняльної оцінки фінансово-економічного стану підприємства, узагальнюючих і часткових коефіцієнтів під час комплексної оцінки його фінансового господарського діяльності та показників можливого стану банкрутства (табл. 1).

Таблиця 1. Класифікація основних підходів систематизованого АФГД

Назва підходу	Основні критерії	Представники
«Емпіричні прагматики»	відносні показники кредитоспроможності	Р. Фоук
Статистична фінансова аналітика	нормативні фінансові коефіцієнти	А.Уолл
Мультиваріативна аналітика	узагальнюючі і часткові показники фінансово-господарської діяльності	А. Вінакор
Аналітика у прогнозуванні можливого банкрутства	показники оцінки можливого стану банкрутства	Е. Альтман
Аналітика фондового ринку	показники оцінки ефективності інвестування у цінні папери	Дж. Фостер
Аналітика в системі контролінгу	система збалансованих показників	у процесі впровадження

Джерело: складено авторами за матеріалами [3, 4, 19, 29]

Принциповою відмінністю напряму пов'язаному з аналітикою в системі контролінгу від усього, що було розглянуто раніше, буде характер реалізації методів фінансового аналізу для цілей планування і управління ресурсними потоками на всіх етапах рішення оперативно-стратегічних задач. Для цієї цілі стає потреба у розробці відповідної методики фінансового аналізу, визначенні підходів до його проведення та використанні системи збалансованих показників у роботі з фінансовими звітами [19, 29].

Узагальнюючи багаточисельні дослідження з фінансово-господарського аналізу, можливо зробити наголос на наступних важливих положеннях під час його використання у системі контролінгу:

1. АФГД являється методом оцінки минулого і майбутнього стану господарюючого суб'єкту на основі вивчення залежності та динаміки показників фінансової інформації. Одночасно АФГД є невід'ємною частиною фінансового планування.

2. Використовуючи методи АФГД, можливо не тільки виявляти основні фактори впливу на фінансово-господарський стан підприємства, але і змінювати ступінь їх впливу. За станом фінансів можливо контролювати роботу підприємства, своєчасно проводити заходи з усунення недоліків у виробничо-господарській діяльності.

3. Результати АФГД створюють підґрунтя для прийняття раціональних управлінських рішень. Розробка обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень є однією з основних задач контролінгу [23].

4. Посідаючи особливе місце в системі здійснення підприємством, контролінг за сутністю здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття рішень в цілях оптимального використання наявних можливостей, об'єктивної оцінки сильних і слабких сторін підприємства, запобіганні можливого банкрутства та кризових ситуацій [23].

5. Результати АФГД орієнтовані на досягнення поточних і перспективних цілей у контролінгу (рис. 5).

6. Для реалізації визначених менеджментом підприємства цілей АФГД рекомендовано проводити за наступною схемою (табл. 2). У процесі проведення АФГД використовуються всі форми бухгалтерської звітності, які під час прояву важливих моментів додаються даними статистичної звітності та заповнюється інформацією з управлінського обліку [23].

7. АФГД у системі контролінгу бажано здійснювати за трьома шляхами (можливо в комбінації), передбачаючи рішення різних завдань досягаючи різних цілей:

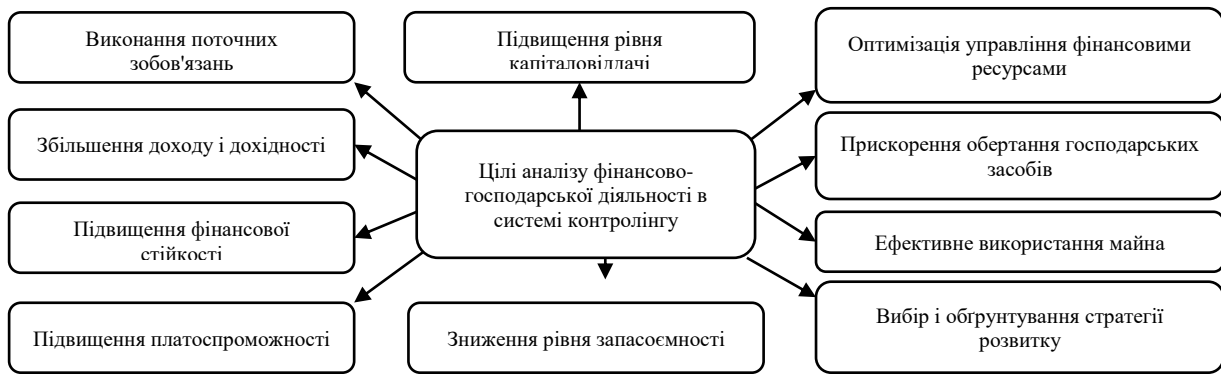

Рисунок 5. Схема цільових установок використання АФГД в системі контролінгу
Джерело: складено авторами за матеріалами [23, 33]

1) традиційний аналіз за даними бухгалтерської звітності з ціллю об'єктивного відбиття фінансового стану оцінки податкових платежів [7];

2) аналіз за типом «факт – план» для обґрунтування планових рішень у бізнесі шляхом порівняння фактично досягнутими результатами з ціллю їх покращення;

3) аналіз за типом «план – факт» для оцінки виконання фактичних завдань у порівнянні з плановими і виявленням практичних відхилень.

8. Для проведення аналітичних процедур використовують різні методи. У процесі

горизонтального аналізу визначають абсолютні та відносні зміни вартості майна, джерел коштів, фінансових результатів за звітний період. Ціль вертикального аналізу полягає у з'ясуванні структури майна і джерел коштів, що має значення при оцінці фінансової стійкості підприємства. За допомогою трудового аналізу формується можливі значення показників у майбутньому, тобто, ведеться перспективний прогнозований АФГД. У процесі факторного аналізу встановлюється ступінь впливу кожного фактору на сукупний економічний показник.

Таблиця 2. АФГД у системі контролінгу

Етапи	Методи аналізу	Джерело інформації
Аналіз складу, структури, динаміки вартості майна	горизонтальний, вертикальний	бухгалтерський баланс
Аналіз складу, структури, динаміки запасів	горизонтальний, вертикальний	бухгалтерський баланс
Аналіз руху грошових засобів	прямий та непрямий за видами діяльності	звіт про рух грошових коштів
Оцінка ефективності управління майном підприємства	коефіцієнтний, факторний	бухгалтерський баланс, звіт про прибутки та збитки
Аналіз джерел засобів, вкладених у майно підприємства	горизонтальний, вертикальний, коефіцієнтний	бухгалтерський баланс, звіт про рух грошових коштів
Порівняльний аналіз кредиторської та дебіторської заборгованості	горизонтальний, вертикальний	бухгалтерський баланс
Аналіз фінансової стійкості	горизонтальний, коефіцієнтний	бухгалтерський баланс
Аналіз поточної платоспроможності	коефіцієнтний, горизонтальний	бухгалтерський баланс
Аналіз можливого банкрутства	горизонтальний, коефіцієнтний	бухгалтерський баланс
Аналіз фінансових результатів діяльності	факторний, горизонтальний	звіт про прибутки та збитки
Аналіз витрат по економічним елементам	горизонтальний, вертикальний	звіт про собівартість
Аналіз рентабельності	факторний, коефіцієнтний	звіт про прибутки та збитки
Загальна оцінка фінансового стану	горизонтальний, коефіцієнтний	усі форми бухгалтерської звітності
Розробка прогнозних фінансових результатів, порівняльна оцінка зі звітними даними	горизонтальний, вертикальний, коефіцієнтний, трендовий, кореляційний, регресійний та ін.	прогнозна та звітні форми бухгалтерської звітності

Джерело: складено авторами за матеріалами [3, 16, 20, 29]

На основі отриманих результатів АФГД формується визначена стратегія розвитку підприємства або пропонується проект його реструктуризації (рис. 6). У загальному контексті слід додати, що безперервність руху як зміна життєвого простору, в цілому, може розглядатися

як розвиток окремих різноякісних, що переходять з одного у інший процес. І тоді стає зрозумілим, що єдність і безперервність розвитку процесів в економіці обумовлює кількість та безперервність їх осмислення.

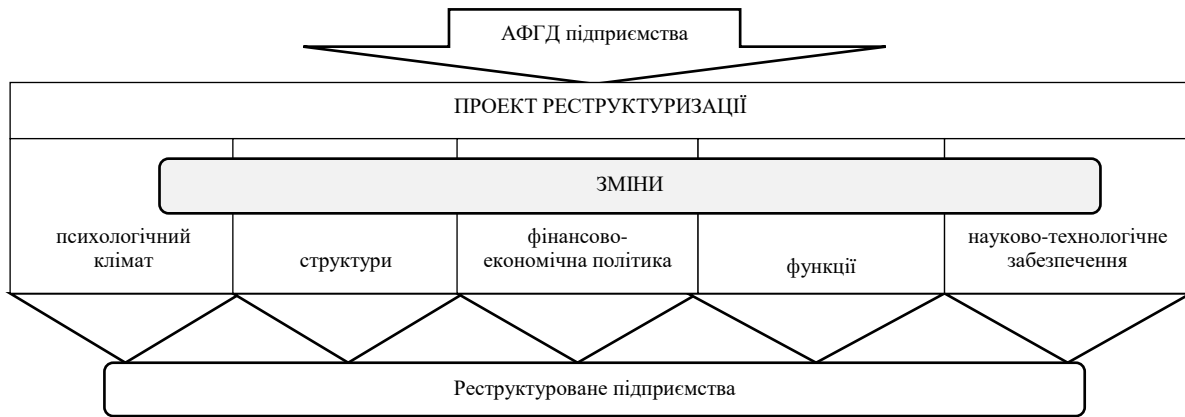

Рисунок 6. Принципова схема реструктуризації на основі проведення АФГД

Джерело: власна розробка авторів

Процес реструктуризації починається з розробки бізнес-плану, продовжується на основі організаційного проекту, який являє собою модель розвитку структури і функції підприємства у відповідність із встановленими задачами [10]. Ефективність проектних рішень встановлюється за допомогою проведення перспективного АФГД [10]. Отже, розглядаємо підприємство як належним чином упорядковану бізнес-систему, яка функціонує не хаотично, а відповідно до певних внутрішніх закономірностей.

Висновки

Будь-яка господарська діяльність починається з первісного капіталу (інвестицій), протікає через рух грошей та закінчується результатами, які мають грошову оцінку. Саме тому, тільки аналіз фінансово-господарської діяльності взмозі в

комплексі досліджувати і оцінювати всі аспекти і результати руху грошових коштів та рівень відносин, що пов'язані з грошовим потоком, а також, можливий фінансовий стан господарюючого суб'єкта. У підсумку це означає, що у ринковій економіці АФГД в концепції контролінгу є одним із головних інструментів впливу на господарську діяльність.

Викладені у даній роботі підходи знайшли практичну апробацію під час здійснення консалтингових проектів: фінансово-господарський аналіз високотехнологічного виробництва на основі збалансованої системи показників (ПАТ «Одескабель») [8] та науковому обґрунтуванні проекту реструктуризації основного виробництва (АП «Ллічівський судноремонтний завод») [8].

Abstract

The article is devoted to the study of methodological approaches to the formation and development of a systematic analysis of financial statements. A retrospective review of the evolution of the formation of a methodology for consistently economic, financial and financial and economic analysis of the production activities of economic entities was carried out. Relevant characteristics are presented, features in modern methods of application of each type of analysis are determined. It is shown how the role of financial and economic analysis increased over time, how it turned from ordinary economic analysis in market conditions into the main method for assessing the economic activity of an enterprise.

The accounting and analytical function in the study is represented by a single block of four components: economic and financial analyses, accounting and analysis of financial and economic activities. Six relatively independent approaches to the formation and development of a systematic financial and economic analysis are considered. The results of the presented analysis create the basis for making rational management decisions as part of the implementation of a controlling tool, through which information and analytical support is carried out for the optimal use of opportunities, an objective assessment of the strengths and weaknesses of the enterprise, avoiding possible bankruptcy. Options for carrying out the restructuring of the enterprise through the application of the analysis of financial and economic activities in the controlling system are proposed. Financial and economic analysis is a method for assessing the retrospective and prospective financial condition of an economic entity based on the study of the dependence and dynamics of indicators of financial economic information, and is also an integral part of the financial planning of an enterprise. Using such an analysis, it is possible not only to identify the main factors affecting the financial condition of the enterprise, but also to change the degree of their influence. According to the state of finances, it is possible to control the work of the enterprise, as well as to take timely measures to eliminate shortcomings in production and economic activities.

Список літератури:

1. Андреева, Г.І. Економічний аналіз: навч.-метод. посіб. [Текст]. К.: Знання, 2008. 263 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/50222>.
2. Баканів М.І. Фінансовий аналіз: навч. посіб. [Текст]. К.: Кондор, 2009. 296 с.
3. Фінансовий аналіз: навч. посіб./ М.Д. Білик, О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька. К.: КНЕУ, 2005. 592 с.
4. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі. К.: Основи, 2001. 670 с.
5. Булатів А.С. Економічний аналіз діяльності підприємств: навч. посіб. [Текст]. К.: Знання, 2007. 408с.
6. На час дії воєнного стану доступ до відкритої інформації про учасників ринку небанківських фінансових послуг обмежується. Дані офіційного сайту Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: bit.ly/483ghvo.
7. Захарченко В.І., Балахонова О.В. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі і аудиті. Навчальний посібник. Л.: «Магнолія 2006», 2012. 353 с.
8. Управлінське консультування в трансформаційній економіці: навч. посібник / В.І. Захарченко, М.М. Меркулов, Л.В. Ширяєва. Одеса: Фенікс, 2020. 335 с.
9. Карамзін В.Я. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 392 с.
10. Карпінська Г.В. Теоретичні і методичні засади реструктуризації та кластеризації підприємств: [монографія]; Нац. акад. наук України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. О.: Інтерпрінт, 2011. 201 с.
11. Економічний аналіз: підручник / Г.І. Кіндрацька, М.С. Білик, А.Г. Загородній. 3-тє вид., переробл. і доповн. К.: Знання, 2008. 487 с.
12. Фінансовий словник [Текст]: 3000 фінансових термінів / М.А. Коваленко, В.Л. Чесноков. Херсон: Олді-плюс, 2009. 382 с.
13. Ковальчук К.Ф. Аналіз господарської діяльності: теорія, методика, розбір конкретних ситуацій: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 326 с .
14. Економічний аналіз: [Навчальний посібник], 2-е вид. доправ. і доп. / Є.П. Кожанова, І.П. Отенко. Харків.: ВД «НЖЕК», 2005. 344 с.
15. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства: навч. посіб. / Т.Д. Костенко, Є.О. Підгора, В.С. Рижиков, В.А. Панков, А.А. Герасимов, В.В. Ровенська. 2-ге переробл., і доп. Київ: ЦНЛ, 2007. 400 с.
16. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу : навч. посіб. К.: Знання, 2008. 639 с.
17. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / О.А. Магопєць, І.Г. Давидов, А.І. Сорокіна, Н.Ю. Головченко; Кіровоград. нац. техн. ун-т. Кіровоград: КОД, 2010. 279 с.
18. Методика аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки. Інвест газета, 2006. №14. С. 4-29
19. Оліфіров О.В. Контролінг інформаційної системи підприємства. Донецьк: ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2003. 325 с.
20. Попович, П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: підручник. Тернопіль: Економічна думка, 2001. 365 с.
21. Прокопенко І.Ф., Ганін В.І. Методика і методологія економічного аналізу. К.: Центр учбової літератури, 2008. 430 с.
22. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства [Текст]: навч. посібник. 3-тє вид., випр. і доп. Київ: Знання, 2007. 668 с.
23. Управління розвитком інноваційно-активного промислового підприємства на засадах контролінгу: нові реалії та завдання: [монографія]/ Н.М. Селіванова, С.В. Філіппова// Одеса: ОНПУ, вид-во «ВМВ». 2014. 181 с.
24. Основи єдиної системи державного фінансового контролю в Україні (макроекономічний аспект) / В.К. Симоненко, О.І. Барановський, П.С. Петренко. К.: Знання України, 2006. 280 с.
25. Аналіз господарської діяльності [текст]: навчальний посібник / П.М. Сухарев, Т.Д. Косова, І.В. Сіменко. Донецьк: ДонДУЕТ, 2002. 299 с.
26. Тарасенко Н. В. Економічний аналіз: навч. посібник. Львів: Новий Світ-2000, 2006. 344 с.
27. Філософський словник / За ред. В.І. Шинкарука (2. вид. і доп. К.: Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
28. Чигиринська О.С., Власюк Т.М. Теорія економічного аналізу: Навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 232 с.
29. Економічний аналіз [Текст]: навч. посіб. / М.А. Боллох [та ін.]; ред. М.Г. Чумаченко; Київський національний економічний ун-т. К.: КНЕУ, 2001. 540 с.
30. Шиян Д., Строченко Н. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. Київ А.С.К., 2005. 240 с.
31. Фінансовий аналіз [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В.М. Яценко, О.М. Шинкаренко, Н.М. Бразілій; Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: ЧДТУ, 2010. 267 с.

32. Gerald, C., Curtis F., Wheatley P. Applied numerical analysis. 4th ed Addison-Wesley Publ. Co, 1992. 679 p.
33. Mayer E. Controlling als Denk- und Steuerungssystem. Freiburg: Rudolf Haufe Verlag GmbH & Company, 1993. 96 p.
34. Мączyńska E. Restrukturyzacja przedsiębiorstw w procesie transformacji gospodarki polskiej. Tom 1; Oprawa: twarda; Ilość stron. 2001. 440 s.
35. Мączyńska E. Restrukturyzacja przedsiębiorstw w procesie transformacji gospodarki polskiej. Tom 2; Oprawa: twarda; Ilość stron. 2001. 184 s.
36. Schall Lawrence D., Haley Charles W. Introduction to Financial Management. 6th ed. Publisher, McGraw-Hill, 1986, 790 p.

References:

1. Andreeva, G.I. (2008). Economic analysis. K.: Znannia. 263 p. Retrieved from: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/50222> [in Ukrainian].
2. Bakaniv, M.I. (2009). Financial analysis. K.: Condor. 296 p. [in Ukrainian].
3. Bilyk, M.D., Pavlovska, O.V., Prytulyak, N.M., & Nevmerzheritska, N.Yu. (2005). Financial analysis. K.: KNEU. 592 p. [in Ukrainian].
4. Blauh, M. (2001). Economic theory in retrospect. K.: Osnovy. 670 p. [in Ukrainian].
5. Bulativ, A.S. (2007). Economic analysis of enterprise activity. K.: Znannia. 408 p. [in Ukrainian].
6. Access to open information about non-bank financial services market participants is limited during the period of martial law. Data from the official website of the National Bank of Ukraine. Retrieved from: bit.ly/483ghvo [in Ukrainian].
7. Zakharchenko, V.I., & Balakhonova, O.V. (2012). Models and methods of decision-making in analysis and audit. L.: "Magnolia 2006". 353 p. [in Ukrainian].
8. Zakharchenko, V.I., Merkulov, M.M., & Shiryayeva, L.V. (2020). Management consulting in the transformational economy. Odesa: Phoenix. 335 p. [in Ukrainian].
9. Karamzin, V.Ya. (2008). Financial analysis. Kyiv: Center for Educational Literature. 392 p. [in Ukrainian].
10. Karpinska, G.V. (2011). Theoretical and methodological principles of restructuring and clustering of enterprises. National Acad. of Sciences of Ukraine, Institute of Problems market and economic-ecological research. O.: Interprint, 201 p. [in Ukrainian].
11. Kindratska, G.I., Bilyk, M.S., & Zagorodnii, A.G. (2008). Economic analysis. 3rd ed., revised. and additional. K.: Znannia. 487 p. [in Ukrainian].
12. Kovalenko, M.A., & Chesnokov, V.L. (2009). Financial dictionary: 3000 financial terms. Kherson: Oldi-plus. 382 p. [in Ukrainian].
13. Kovalchuk, K.F. (2012). Analysis of economic activity: theory, methodology, analysis of specific situations. K.: Center of Educational Literature. 326 p. [in Ukrainian].
14. Kozhanova, E.P., & Otenko, I.P. (2005). Economic analysis, 2nd ed. delivery and additional. Kharkiv: VD "INZHEK". 344 p. [in Ukrainian].
15. Kostenko, T.D., Pidgora, E.O., Ryzhikov, V.S., Pankov, V.A., Gerasimov, A.A., & Rovencka, V.V. (2007). Economic analysis and diagnostics of the state of the modern enterprise. 2nd revision, and add. Kyiv: TsNL. 400 p. [in Ukrainian].
16. Kupalova, G.I. (2008). Theory of economic analysis. K.: Znannia, 639 p. [in Ukrainian].
17. Magopets, O.A., Davydov, I.G., Sorokina, A.I., & Golovchenko, N.Yu. (2010). Financial analysis: training. Kirovohrad national technical Univ. Kirovohrad: KOD. 279 p. [in Ukrainian].
18. Methods of analysis of the financial and economic activity of enterprises of the state sector of the economy. (2006). Invest newspaper, No. 14. P. 4-29 [in Ukrainian].
19. Olifirov, O.V. (2003). Controlling the information system of the enterprise. Donetsk: DonDUET named after M. Tugan-Baranovskyi. 325 p. [in Ukrainian].
20. Popovych, P.Ya. (2001). Economic analysis of business entities. Ternopil: Economic Thought. 365 p. [in Ukrainian].
21. Prokopenko, I.F., & Ganin, V.I. (2008). Methods and methodology of economic analysis. K.: Center of Educational Literature. 430 p. [in Ukrainian].
22. Savytska, G.V. (2007). Economic analysis of enterprise activity. 3rd ed., ed. and additional Kyiv: Znannia. 668 p. [in Ukrainian].
23. Selivanova, N.M., & Filippova, S.V. (2014). Management of the development of an innovative and active industrial enterprise on the basis of controlling: new realities and tasks. Odesa: ONPU, ed. "VMV" 181 p. [in Ukrainian].
24. Simonenko, V.K., Baranovskyi, O.I., & Petrenko, P.S. (2006). Basics of a unified system of state financial control in Ukraine (macroeconomic aspect). K.: Knowledge of Ukraine. 280 p. [in Ukrainian].

25. Sukharev, P.M., Kosova, T.D., & Simenko, I.V. (2002). Analysis of economic activity. Donetsk: DonDUET. 299 p. [in Ukrainian].
26. Tarasenko, N.V. (2006). Economic analysis. Lviv: Novy Svit-2000. 344 p. [in Ukrainian].
27. Shinkaruk, V.I. (Ed.). (1986). Philosophical dictionary. 2nd ed. I supplement. K.: Chief editor. URE. 800 p. [in Ukrainian].
28. Chygyrynska, O.S. & Vlasyuk, T.M. (2006). Theory of economic analysis. K.: Center for educational literature. 232 p. [in Ukrainian].
29. Bolyukh, M.A. (2001). Economic analysis. M.G. Chumachenko (Ed.). Kyiv National University of Economics K.: KNEU. 540 p. [in Ukrainian].
30. Shiyan, D., & Strochenko, N. (2005). Financial analysis. Kyiv A.S.K. 240 p. [in Ukrainian].
31. Yatsenko, V.M., Shinkarenko, O.M., & Braziliy, N.M. (2010). Financial analysis. Cherkasy state technology Univ. Cherkasy: ChDTU. 267 p. [in Ukrainian].
32. Gerald, C., Curtis, F., & Wheatley, P. (1992). Applied numerical analysis. 4th ed Addison-Wesley Publ. Co. 679 p. [in English].
33. Mayer, E. (1993). Controlling als Denk- und Steuerungssystem. Freiburg: Rudolf Haufe Verlag GmbH & Company. 96 p. [in English].
34. Mączyńska, E. (2001). Restrukturyzacja przedsiębiorstw w procesie transformacji gospodarki polskiej. Tom 1; Oprawa: twarda; Ilość stron. 440 p. [in Polish].
35. Mączyńska, E. (2001). Restrukturyzacja przedsiębiorstw w procesie transformacji gospodarki polskiej. Tom 2; Oprawa: twarda; Ilość stron. 184 p. [in Polish].
36. Schall Lawrence, D. and Haley Charles, W. (1986). Introduction to Financial Management. 6th ed. Publisher, McGraw-Hill, 790 p. [in English].

Посилання на статтю:

Захарченко В.І. Становлення та розвиток систематизованого аналізу фінансової звітності / В.І. Захарченко, О.М. Лук'яничук // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2023. – № 4 (68). – С. 38-49. – Режим доступу до журн.: <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No4/38.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.04.2023.4. DOI: 10.5281/zenodo.8432952.

Reference a Journal Article:

Zakharchenko V.I. Establishment and Development of Systematized Analysis of Financial Reporting / V.I. Zakharchenko, O.M. Lukianchuk // Economics: time realities. Scientific journal. – 2023. – № 4 (68). – P. 38-49. – Retrieved from <https://economics.net.ua/files/archive/2023/No4/38.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.04.2023.4. DOI: 10.5281/zenodo.8432952.

